

© Savjet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2015. godina. Ovaj prevod urađen je uz pomoć Fonda za ljudska prava Savjeta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund) i nije obavezujući za Sud. Više informacija može se pronaći u punoj izjavi o autorskim pravima na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2015. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2015. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

Informator o sudskoj praksi Suda br. 176

jul 2014. godine

S.A.S protiv Francuske (GC) - 43835/11

Presuda od 1.7.2014. godine (Veliko vijeće)

Član 8

Član 8-1

Poštovanje privatnog života

Zabrana nošenja vela iz vjerskih razloga na javnom mjestu: *nije utvrđena povreda Konvencije*

Član 9

Član 9-1

Ispoljavanje vjere ili ubjeđenja

Zabrana nošenja vela iz vjerskih razloga na javnom mjestu: *nije utvrđena povreda Konvencije*

Član 14

Diskriminacija

Zabrana nošenja vela iz vjerskih razloga na javnom mjestu: *nije utvrđena povreda Konvencije*

Činjenice - Podnositeljka predstavke aktivna je vjernica muslimanske vjeroispovjesti koja je navela da nosi burku i nikab, koji pokrivaju čitavo njeno tijelo osim očiju, kako bi živjela u skladu sa svojom vjerom, kulturom i ličnim ubjeđenjima. Dodala je i da ovu odjeću nosi po svom vlastitom izboru na javnim mjestima i privatno, ali ne sistematično. Dakle, odgovaralo joj je da je u određenim okolnostima ne nosi, ali je željela da ima mogućnost da je nosi kada to želi. I na kraju, istakla je da njen cilj nije da uznemirava druge već da pronađe svoj unutrašnji mir. Od 11. aprila 2011. godine, datuma stupanja na snagu Zakona br. 2010-1192 koji je donesen 11. oktobra 2010. godine, u cijeloj Francuskoj pokrivanje lica na javnom mjestu je protivno zakonu.

Pravo - Član 8 i član 9: Zabrana da se na javnim mjestima nosi odjeća koja pokriva lice pokrenula je pitanja vezana za pravo na poštovanje privatnog života (član 8 Konvencije) žena koje žele da nose veo preko cijelog lica zbog razloga vezanih za njihova ubjeđenja. Kako su se na ovu zabranu žalili pojedinci, kao što je podnositeljka predstavke, koji zbog zabrane nisu mogli da nose na javnim mjestima odjeću koju je propisivala njihova vjera, ova je zabrana naročito pokrenula pitanje vezano za slobodu ispoljavanja vjere ili ubjeđenja (član 9).

Zakon od 11. oktobra 2010. godine doveo je do toga da se podnositeljka predstavke nađe pred dilemom: da li da poštuje zabranu i zbog toga se uzdrži od odjevanja u skladu sa svojim pristupom vjeri, ili da odbije da se povinuje zakonu i suoči se sa krivičnim sankcijama.* Dakle, došlo je do zakonom propisanog "zadiranja" ili "ograničenja" ostvarivanja prava zaštićenih po članovima 8 i 9 Konvencije.

Vlada je tvrdila da je ovo zadiranje imalo dva legitimna cilja: "javnu bezbjednost" i "poštovanje minimalnog skupa vrijednosti otvorenog demokratskog društva". Međutim, stav 2 članova 8 i 9 ne odnosi se direktno na drugi od ova dva cilja niti na tri vrijednosti na koje se Vlada u vezi sa njim pozvala.

Sud je prihvatio da je zakonodavac, usvajanjem pomenute zabrane, pokušao da se pozabavi pitanjem "javne bezbjednosti" u smislu stava 2 članova 8 i 9.

Što se tiče drugog cilja, tj. "poštovanja minimalnog skupa vrijednosti otvorenog demokratskog društva"**, prije svega, svojim podneskom Vlada nije uvjerila Sud kada se pozvala na poštovanje rodne ravnopravnosti. Strana ugovornica, naime, ne može se pozvati na rodnu ravnopravnost da bi zabranila praksu koju su branile žene - kao što je podnositeljka predstavke - u kontekstu ostvarivanja prava pohranjenih u članovima Konvencije, osim ako nije trebalo da se shvati da pojedinci mogu da budu zaštićeni po tom osnovu od ostvarivanja svojih vlastitih temeljnih prava i sloboda. Nadalje, pošto je Vlada pokušala da pokaže da nošenjem vela preko cijelog lica žene koje ga nose šokiraju većinsko stanovništvo u Francuskoj jer se time krši princip rodne ravnopravnosti koji je u Francuskoj opšte prihvaćen, Sud se pozvao na svoje argumente (dalje u tekstu) vezane sa druge dvije vrijednosti koje je istakao.

Drugo, poštovanje ljudskog dostojanstva nije moglo da predstavlja legitimno opravdanje za *opštu* zabranu nošenja vela preko cijelog lica na javnom mjestu. Odjeću o kojoj je ovdje riječ mnogi koji je posmatraju mogu doživljavati kao neobičnu, ali ona je izraz kulturnog identiteta koji doprinosi pluralizmu koji je u suštini demokratije.

Treće, u određenim uslovima, ono što je Vlada opisala kao "poštovanje minimuma uslova za život u jednom društvu" - ili za "suživot" kako je navedeno u obrazloženju koje je priloženo uz Prijedlog zakona - može da se poveže sa legitimnim ciljem da se "zaštite prava i slobode drugih". Tužena je država zauzela stav da lice ima značajnu ulogu u društvenoj interakciji. Sud stoga može da prihvati da je prepreku, koja se prema drugima podiže velom koji pokriva lice, tužena država doživjela kao povredu prava drugih da žive u postooru socijalizacije koji olakšava suživot. Ipak, s obzirom na fleksibilnost koncepta "suživota" i rizika da dođe do zloupotrebe koja može proisteci iz spornog ograničenja, Sud je morao da se upusti u pažljivo ispitivanje njegove neophodnosti.

Prvo, jasno se može vidjeti iz obrazloženja uz Prijedlog zakona da nije najznačajniji cilj sporne zabrane da se žene zaštite od prakse koja im je nametnuta ili može biti štetna za njih.

Što se tiče pitanja neophodnosti u odnosu na javnu bezbjednost u smislu članova 8 i 9, Sud shvata da država može da smatra suštinski važnim da bude u mogućnosti da identifikuje fizička lica da bi spriječila opasnost za bezbjednost lica i imovine i da bi se borila protiv prevara lažnim identitetom. Međutim, s obzirom na njen uticaj na prava žena koje žele da nose veo preko cijelog lica iz vjerskih razloga, opšta zabrana nošenja na javnom mjestu odjeće osmišljene da pokrije lice može se smatrati srazmjernom samo u kontekstu gdje postoji opšta opasnost po javnu bezbjednost. Vlada nije pokazala da zabrana koja je uvedena Zakonom od 11. oktobra 2010. pripada takvom kontekstu. Što se tiče žena na koje utiče ova zabrana, one se njome obavezuju da se u potpunosti odreknu jednog elementa svog identiteta koji su smatrale važnim, kao i načina ispoljavanja svoje vjere ili ubjeđenja koji su odabrale. S druge strane, cilj na koji je aludirala Vlada mogao se postići samom obavezom da pokažu svoje lice i da se identifikuju kada se utvrdi da postoji rizik za bezbjednost lica i imovine, ili kada se zbog naročitih okolnosti javi sumnja da može doći do prevare korišćenjem lažnog identiteta. Stoga se ne može zaključiti da je opšta zabrana uvedena Zakonom od 11. oktobra 2010. godine bila neophodna u demokratskom društvu zbog javne bezbjednosti, u smislu članova 8 i 9 Konvencije.

Sud je zatim ispitao pitanja koja proističu iz potrebe da se ispune minimalni uslovi života u društvu kao dio "zaštite prava i sloboda drugih". Sud je zauzeo stav da predmetna zabrana može u principu da se smatra opravdanom samo u mjeri u kojoj se njome pokušavaju garantovati uslovi "suživota".

Kada se pogleda broj žena o kojima je ovdje riječ (oko 1.900 žena) u odnosu na ukupno stanovništvo Francuske od oko šezdeset i pet miliona i u odnosu na broj Muslimana koji žive u Francuskoj, može izgledati pretjerano da se na nošenje vela koji pokriva lice kod tako malog broja žena reaguje uvođenjem opšte zabrane. Uz to, nema sumnje da ova zabrana ima značajan negativan uticaj na situaciju žena koje su, kao podnositeljka predstavke, odabrale da nose veo preko cijelog lica iz razloga povezanih sa njihovim ubjeđenjima. Veliki broj subjekata i na međunarodnom i na domaćem nivou, u oblasti zaštite osnovnih prava smatra opštu zabranu nesrazmjernom. Zakon od 11. oktobra 2010. godine zajedno sa određenim debatama koje su se vodile oko njegove izrade, mogao je da uznemiri dio muslimanske zajednice, uključujući i neke od ljudi koji nisu podržavali nošenje vela preko čitavog lica. U vezi sa tim, Sud je bio veoma zabrinut zbog činjenice da je debata koja je prethodila usvajanju Zakona od 11. oktobra 2010. godine bila obilježena određenim islamofobičnim komentarima. Doduše, nije Sud taj koji treba da odluči o tome da li je u takvim stvarima poželjan zakon ili ne. Sud je ipak naglasio da je država koja je ušla u zakonodavni proces ove vrste preuzela rizik da doprinese konsolidovanju stereotipova koji su uticali na određene kategorije stanovništva i rizik da će se podstaći izražavanje netrpeljivosti, a imala je upravo suprotnu dužnost, da promoviše toleranciju. Primjedbe koje predstavljaju opšte, žestoke napade na neku vjersku ili etničku grupu nisu spojive sa vrijednostima tolerancije, socijalnog mira i nediskriminacije koje su u osnovama Konvencije i ne ulaze u pravo na slobodu izražavanja koje se Konvencijom štiti.

Međutim, Zakon od 11. oktobra 2010. godine nije uticao na slobodu da se na javnom mjestu nosi bilo koji dodatak ili dio odjeće - sa ili bez vjerskih konotacija - koji nije imao uticaj na pokrivanje lica. Sporna zabrana uglavnom je uticala na muslimanske žene koje su željele da nose veo preko cijelog lica. Ipak, zabrana se nije izričito bazirala na vjerskim konotacijama predmetne odjeće, već isključivo na činjenici da se njome pokrivalo lice. ***

Što se tiče činjenice da su uz zabranu dolazile i krivične sankcije, sankcije koje je predvidio zakonodavac bile su među najlakšima koje se mogu predvidjeti i

sastojale su se od novčane kazne koja se određivala po stopi za drugorazredne prekršaje (trenutno najviše 150 eura), sa mogućnošću da sud uz novčanu kaznu ili umjesto nje izrekne obavezu pohađanja kursa građanskog obrazovanja.

Zabranjujući svima da na javnom mjestu nose odjeću koja je osmišljena tako da pokriva lice, tužena država je u određenoj mjeri ograničila domašaje pluralizma, pošto ova zabrana spriječava određene žene da izražavaju svoju ličnost i svoja uvjerenja pokrivajući u potpunosti lice velom na javnom mjestu. Međutim, Vlada je navela da je to bilo pitanje reagovanja na praksu za koju je država smatrala da je u francuskom društvu nespojiva sa osnovnim pravilima društvene komunikacije i sa uslovima "suživota". Iz te perspektive gledano, tužena država pokušavala je da štiti princip interakcije među pojedincima, koji je po njenom mišljenju od suštinskog značaja, ne samo za izražavanje pluralizma, već i za toleranciju i širinu u stavovima bez kojih nema demokratskog društva. Zato bi se moglo reći da pitanje da li treba ili ne treba dozvoliti da se na javnim mjestima nosi veo koji u potpunosti pokriva lice predstavlja stvar izbora društva.

U takvim okolnostima Sud je imao dužnost da bude u određenoj mjeri uzdržan u analizi usaglašenosti sa Konvencijom, jer ta analiza vodi do ocjene ravnoteže koja je postignuta putem demokratskog procesa u predmetnom društvu. U pitanjima opšte politike, o kojoj se, sasvim razložno, u demokratskom društvu mišljenja mogu u velikoj mjeri razlikovati, ulozi domaćih kreatora politike morala se dati posebna težina. U ovom konkretnom predmetu Francuska je zato imala široko polje slobodne procjene.

To je naročito važno zato što nije postojao konsenzus na nivou Evrope po pitanju nošenja na javnom mjestu vela kojim se u potpunosti pokriva lice. Iako je, sa strogo normativnog stanovišta, Francuska bila u značajnoj manjini u Evropi, moralo se primijetiti da pitanje nošenja na javnom mjestu vela koji u potpunosti pokriva lice jeste ili je bilo predmet debate u nizu evropskih država. Uz to, ovo pitanje vjerovatno nije uopšte bilo relevantno u nizu država članica gdje ta praksa nije bila učestala.

Zbog toga je Sud, nakon što je uzeo u obzir naročito široko polje slobodne procjene koje je dato tuženoj državi u ovom predmetu, našao da zabrana uvedena Zakonom od 11. oktobra 2010. godine može da se smatra srazmjernom cilju koji se namjeravao postići, tj. očuvanju uslova "suživota" kao elementa "zaštite prava i sloboda drugih". Sporno ograničenje stoga je bilo "neophodno u demokratskom društvu". Ovaj zaključak važi i u odnosu na član 8 i u odnosu na član 9 Konvencije.

Zaključak: nije utvrđena povreda Konvencije (petnaest glasova naprema dva).

Član 14 Konvencije kada se posmatra zajedno sa članom 8 ili članom 9: Podnositeljka predstavke žalila se na posrednu diskriminaciju. Kao Muslimanka koja zbog vjerskih razloga želi da na javnom mjestu nosi veo koji joj u potpunosti pokriva lice, ona je pripadala kategoriji fizičkih lica koja su bila naročito izložena zabrani o kojoj je riječ i sankcijama koje su u okviru te zabrane predviđene.

Opšta politika ili mjera koja ima nesrazmjerno štetne posljedice na neku naročitu grupu lica može se smatrati diskriminatornom čak i kada nije posebno usmjerena na tu grupu i kada ne postoji namjera vršenja diskriminacije. Međutim, to se može reći samo ako takva politika ili mjera nemaju "objektivno i razumno" opravdanje, tj. ako se njima nije pokušavao postići "legitiman cilj" ili ako nije postojala "razumna veza srazmjernosti" između sredstava koja su upotrebljena i cilja koji se želio postići. U ovom konkretnom predmetu, iako se može smatrati da je zabrana izrečena Zakonom od 11. oktobra 2010. godine imala posebne

negativne posljedice na situaciju muslimanki koje iz vjerskih razloga žele da na javnim mjestima nose veo koji im u potpunosti pokriva lice, uvedena mjera je ipak imala objektivno i razumno opravdanje.

Zaključak: nije bilo povrede Konvencije (jednoglasno)

* V. Presudu u predmetu Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 7525/76, 22. oktobar 1981. godine

** V. presude u predmetima Leyla Şahin protiv Turske (GC), 44774/98, 10. novembar 2005. godine, [Informator 80](#); i Ahmet Arslan i drugi protiv Turske, 41135/98, 23. februar 2010. godine, [Informator 127](#).

*** Uporedi presudu u predmetu Ahmet Arslan i drugi protiv Turske, op.cit.

© Savjet Evrope/Evropski sud za ljudska prava
Ovaj sažetak Sekretarijata ne obavezuje Sud.

[Informatori o sudskoj praksi](#)

© Savjet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2015. godina.

Zvanični jezici Evropskog suda za ljudska prava su engleski i francuski. Ovaj prevod urađen je uz pomoć Fonda za ljudska prava Savjeta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). On nije obavezujući za Sud i Sud ne preuzima odgovornost za njegov kvalitet. Prevod se može preuzeti sa baze podataka o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili sa bilo koje druge baze podataka kojoj ga je Sud dostavio. Prevod se može reprodukovati za nekomercijalne svrhe pod uslovom da se navede puni naziv predmeta, sa gore navedenom izjavom o autorskim pravima i pominjanjem Fonda za ljudska prava. Ukoliko je namjera da se bilo koji dio ovog prevoda upotrijebi za komercijalne svrhe, molimo vas da se obratite na adresu publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2015.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2015

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.